

ტარიელ ფუტკარაძე და ქუთაისი

TARIEL PUTKARADZE AND KUTAISI

ლუიზა ხაჩაპურიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Luiza Khachapuridze

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

The Scientific-Research Institute of Dialectology was established in Kutaisi in December 1992. It was later renamed the „Institute of Kartvelian Dialectology“, later it was named.

„Kartvelological Dialectology“. Today it is the „Scientific-Research Center of Kartvelology“. The only annual international symposium in Georgia called „Kutaisi Conversations“ - Linguistic-Ethnological-Cultural-Scientific Scientific Forum of Kartvelologists became a remarkable event of the Institute of Dialectology in the 90s; Tariel Putkaradze was able to hang the fire of his soul for the protection of the souls of others and that is why Kutaisi and Akaki Tsereteli State University became the center of scientific research and international symposia.

Representatives of scientific centers of our country and abroad, Georgian scientists working abroad, as well as foreign Kartvelologists took part in the symposium.

26 symposiums have been held so far. „Kutaisi Conversations“ laid the foundation for the scientific journal „Kartvelian Heritage“. The collection traditionally publishes symposium materials, peer-reviewed Kartvelological (linguistic, literary, folklore, ethnological, cultural ...) researches, Kartvelian dialects written by the groups of researchers of the Kartvelian Dialectology Research Center. 25 volumes have been published to date.

By the initiative of T. Putkaradze, the newspapers „Kartuli“ and „Kuji“ were published in Kutaisi. In 1996, he established the Kutaisi Division of the State Chamber of the Georgian Language, and in 1998, he also founded the newspaper „Kartuli“, which operated under the Division until 2003. A total of 39 issues were published.

When the opposition newspapers „Georgian Bell Tower“, „Iberia Spectrum“ were closed in Georgia, in 2000 the newspaper „Kuji“ of the Helsinki Union was born

in Kutaisi - Putkaradze was the editor-in-chief; The newspaper has existed for two years, 38 issues have been published.

T. Putkaradze together with Merab Gvazava founded the Scientific Conference of the Public Library (today it is the 12th conference in a row); His scientific journal „Yearbook“ has been published in 11 volumes so far. It can be said that all this was a sunny night in Kutaisi at that time and the creator of these cases was 32 years old in 1992. This year he turned 60 years old. We thank you, as a grateful student, for your service and love for my city, Kutaisi has been his city for a long time and he is an honorary citizen.

საკვანძოსიტყვები: ქუთაისისაკაკიწერეთლისსახელმწიფო უნივერსიტეტი, დიალექტოლოგიის სამეცნიერო - კვლევითი ინსტიტუტი, სიმპოზიუმი „ქუთაისური საუბრები“, სამეცნიერო ჟურნალები - „ქართველური მემკვიდრეობა“, „წელიწდეული“, გაზეთები „ქართული“, „ქუჯი“, პროფ. ტარიელ ფუტკარაძე.

Keywords: Kutaisi Akaki Tserteli State University, Scientific-Research Institute of Dialectology, Symposium „Kutaisi Conversations“, Scientific Journals - Kartvelian Heritage, Yearbook, Newspapers - Georgian, Kuji, Prof. Tariel Putkaradze.

საქართველოს ისტორიის უმძიმეს ხანაში, 1992 წლის დეკემბერში, ქუთაისში, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში რექტორის პროფ. მაგალი თოდუას ინიციატივით დაფუძნდა დიალექტოლოგიის ლაბორატორია, რომელიც მალევე დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტად გადაკეთდა. შემდეგ ეწოდა „ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი“, უფრო გვიან სახელდებული იყო „ქართველოლოგიური დიალექტოლოგიის მიმართულებად“. დღეს კი „ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრია“.

თანამშრომლები ძირითადად ახალი კურსდამთავრებულები ვიყავით, ბ-ნი ტარიელის ორგანიზებით ტარდებოდა ტრენინგები. ვამუშავებდით დიალექტურ, ეთნოგრაფიულ, ფოლკლორულ ლიტერატურას, მეცნიერთა მიერ საველე ექსპედიციებზე გაკეთებულ ჩანაწერებს, დარგობრივ კითხვარებს, დავდიოდით ერთი სოფლიდან მეორეში, მეორედან – მესამეში და ა.შ. არაერთი დღე გაგვიტარებია თბილისში – საჯარო ბიბლიოთეკაში ჩვენთვის საჭირო თემატური კატალოგების შესაქმნელად (უშუქობის გამო ბიბლიოთეკაში ჩვენი ფარნებით მივდიოდით, რომელთაც მომსახურე პერსონალს ვთხოვნიდით წიგნის მოსაძებნად). როგორც ამ პერიოდში, ისე ჩვენს დისერტაციებზე მუშაობისას გვმასპინძლობდა ბ-ნი ტარიელ ფუტკარაძის ოჯახი და მისი უკეთილშობილესი დიასახლისი – ქ-ნი ია ვაშაკიძე. რომელიც გვერდით გვედგა და საკუთარი თავდადებით გვაკვირებდა)... ვმუშაობდით დიალექტოლოგიური, ეთნოგრაფიული

და ფოლკლორული მასალის მოძიებისათვის საჭირო პროგრამა-ინსტრუქციაზე, პარალელურად ვიწერდით ტექსტებს. მერე დავიწყეთ ჩვენი ბიბლიოთეკის გამდიდრება: სიმპოზიუმის შემდეგ მეცნიერები შემოგვეშველნენ და თავიანთი ბიბლიოთეკებიდან წიგნები გვიწილადეს (მადლიერებმა მათ ამ ღირსეულ ქესტს სამადლობელი წერილიც მივუძღვევით გაზეთში „იმერეთის მოამბე“, სათაურით - „მეცნიერები ქველმოქმედებაშიც პირველები არიან“). ტარიელ ფუტკარაძის ძალისხმევით საქალაქო ბიბლიოთეკებიდან, ხელშეკრულების საფუძველზე, გაცვლის პრინციპით შევიძინეთ ჩვენთვის მეტად ღირებული სამეცნიერო ლიტერატურა.

დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის საქმიანობის ღირსშესანიშნავ მოვლენად იქცა 90-იან წლებში საქართველოში ერთადერთი ყოველწლიური საერთაშორისო სიმპოზიუმი სახელწოდებით - „ქუთაისური საუბრები“ - ქართველოლოგთა ლინგვისტურ-ეთნოლოგიურ-კულტუროლოგიური სამეცნიერო ფორუმი; პირველი სიმპოზიუმი 1994 წელს გაიმართა, დღეს ადვილი სათქმელია, მაგრამ თუ გავაცნობიერებთ, რა მდგომარეობა იყო მაშინ საქართველოში, მივხვდებით, რა დიდი ენთუზიაზმი უნდა გვქონოდა ყველას ერთად. ბატონმა მიხეილ ქურდიანმა, რომელიც აწსუ-ს მოწვეული ლექტორი იყო და დიალექტოლოგების ხშირი სტუმარი, ლექსიც შექმნა:

ტარიელს

„ეს ფუტკარაძე ტარიელ,
ბრძენია, როგორც იუმი,
დაუძვრა ყველა ბარიერს,
მოაწყო სიმპოზიუმი!“

ტარიელ ფუტკარაძემ შეძლო, თავისი სულის ცეცხლი სხვათა სულის პატრუქსთვის წაეკიდებინა და სწორედ ამიტომაც იქცა მაშინ ქუთაისი და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის და საერთაშორისო სიმპოზიუმების ცენტრად.

უნდა ითქვას, რომ იმ მღვრიე პერიოდში კონფერენცია ყოველწლიურად ვერ ჩატარდებოდა, რომ არა ქუთაისის მერის, თემურ შაშიაშვილის შემობრუნება განსხვავებული პოლიტიკური პლატფორმის, დევნილი კანონიერი ხელისუფლების წევრის ტარიელ ფუტკარაძისა და, აქედან გამომდინარე, დიალექტოლოგიის ინსტიტუტისკენ (ამის შესახებ ერთ-ერთ სიმპოზიუმზე საჯაროდ თქვა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მაშინდელმა რექტორმა ბატონმა მაგალი თოდუამ: „ამ ადამიანებს იმდენი ჯენტლმენობა და ვაჟკაცობა აქვთ, რომ, მიუხედავად პოლიტიკური ანტაგონიზმისა, ძალა შესწევთ დიდი სამეცნიერო საქმე ერთად აკეთონ“).

სიმპოზიუმში მონაწილეობას იღებდნენ როგორც ჩვენი ქვეყნისა და საზღვარგარეთის სამეცნიერო ცენტრების წარმომადგენლები, საზღვარგარეთ მოღვაწე ქართველი მეცნიერები, ისე უცხოელი ქართველოლოგები, კერძოდ: ჯ. კაშია (პარიზი, ქართულ-ევროპული

ინსტიტუტი); მ. კობაძე (შვეცია, ლუნდის უნივერსიტეტი); ს. მულიანი (ირანი, ფერეიდუნშაჰრის უნივერსიტეტი); რ. ჭანტურია (შვეცია, ლუნდის უნივერსიტეტი); ი. გიპერტი (გერმანია, მაინის ფრანკფურტი, გოეთეს სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი); კ. ვამლინგი (შვეცია, ლუნდის უნივერსიტეტი); ი. ზიცარი, ვლ. ზიცარი (რუსეთი, სანკტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტი); ქ. თუითი (კანადა, მონრეალის უნივერსიტეტი); ვ. ფორშტაინი (გერმანია, გალატენი); პ. მანინგი (გერმანია), ე. პეხმანი (გერმანია, იენის უნივერსიტეტი); ა. ხალიდოვი (ჩეჩნეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) და სხვ.

ასეთია დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ორგანიზებით ჩატარებულ სიმპოზიუმთა ქრონოლოგია:

„ქუთაისური საუბრები - I“ (3-14 მაისი, 1994 წელი); თემა: „ქართველურ დიალექტურ მასალათა მოძიების, ზანურ-სვანური დიალექტური ტექსტების ქართულ სალიტერატურო ენაზე თარგმანებისა და გამოცემის პრინციპები“; წარმოდგენილი იყო 10 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - II“ (9-12 მაისი, 1995 წელი); თემა: „უ, ა სონანტებისა და შესაბამისი სრული ხმოვნების, უმლაუტიანი ხმოვნებისა და დიფთონგების მიმართების, მათი დაფიქსირების საკითხები ქართველურ ენათა დიალექტურ ტექსტებში; წარმოდგენილი იყო 15 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - III“ (2-5 მაისი, 1996 წ.); თემა: „ქართველური დიალექტოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ფოლკლორის საკითხები“; წარმოდგენილი იყო 121 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - IV“ (2-4 მაისი, 1997 წ.); თემა: „ადამიანთა ერთობა (ეთნოსი, ერი, ტომი, თემი, გვარი) – ლინგვისტური, ეთნოლოგიური, ფოლკლორული ასპექტები“; წარმოდგენილი იყო 87 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - V“ (1-3 მაისი, 1998 წ.); თემა: „სამეტყველო კოდების შერევისა და მოზაიკური კულტურის საკითხები“; სიმპოზიუმი მიემდგვნა არნოლდ ჩიქობავას დაბადების 100 წლისთავს; წარმოდგენილი იყო 68 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - VI“ (2-5 მაისი, 1999 წ.); თემა: „ენობრივ-კულტურული სიტუაციის დინამიკა საქართველოში“; წარმოდგენილი იყო 124 მოხსენება.

„ქუთაისურისაუბრები-VII“ (2-5 მაისი, 2000 წ.); თემა: „ღვთისმსახურება: ენობრივი და კულტურული ასპექტები“; წარმოდგენილი იყო 75 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - VIII“ (4-5 მაისი, 2001 წ.); თემა: „საქართველო ისტორიულ ევრაზიულ სივრცეში (დიალექტოლოგიური და კულტუროლოგიური ასპექტები)“. სიმპოზიუმი მიემდგვნა ვარლამ თოფურის დაბადების 100 წლისთავს; წარმოდგენილი იყო 70 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - IX“ (11-12 მაისი, 2002 წ.); „დიალექტი, ენა, კულტურა: ენობრივი (კულტურული) სისტემისა და ქვესისტემის გამიჯვნის ზოგადთეორიული პრობლემა“; წარმოდგენილი იყო 34 მოხსენება. სიმპოზიუმზე ენათმეცნიერთა, ეთნოლოგთა, არქეოლოგთა, ისტორიკოსთა

და ფოლკლორისტთა მონაწილეობით შედგა საქართველოს, ქართველი ერისა და ქართული ენობრივი სისტემის მიმართ დადასტურებული „ორმაგი სტანდარტის გამანეიტრალებელი“ „მემორანდუმი“.

„ქუთაისური საუბრები - X“ (9-10 მაისი, 2003 წ.); თემა: „დიალექტი, ენა, კულტურა: ქართველოლოგიური პრობლემები“; სიმპოზიუმი მიეძღვნა ბაგრატის ტაძრის 1000 წლის იუბილეს; წარმოდგენილი იყო 83 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - XI“ (23-24 ოქტომბერი, 2007 წ.); მიეძღვნა სტამბოლის ქართულ სავანეში პირველი წიგნის გამოცემიდან 130 წლისთავს; წარმოდგენილი იყო 21 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - XII“ (13-14 ნოემბერი, 2009 წ.); სიმპოზიუმი მიეძღვნა საქართველოში მოციქულთა შემობრძანებასა და ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებას; წარმოდგენილი იყო 27 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - XIII“ (17-18 მაისი, 2013 წ.); თემა: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“. ეძღვნება ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დაარსებიდან 20 წლისთავს. წარმოდგენილი იყო 30 მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - XIV“ (3-4 ნოემბერი, 2017 წელი); მიეძღვნა ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 200 წლისთავს. კონფერენციაში ჩართული იყო 60-ზე მეტი მომხსენებელი.

„ქუთაისური საუბრები - XV“ (13-14 ივნისი, 2019 წელი); თემა: „თურქეთსა და ირანში მცხოვრებ ქართველთა ენა და კულტურა“. კონფერენციაზე წარმოდგენილი იყო 50-მდე მოხსენება.

„ქუთაისური საუბრები - XVI“ (7-8 ნოემბერი, 2020 წელი); თემა: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“ მიეძღვნა აწსუ ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის ემერიტუს-პროფესორ მარინა ქაცარავას 80 წლის იუბილეს. კონფერენციაზე წარმოდგენილი იყო 75 მოხსენება. კონფერენცია ჩატარდა ონლაინ.

ოფიციალურ ნაწილთან ერთად, მინდა გავიხსენო ერთი დეტალიც: მართალია, კონფერენციები დამახასიათებელ რეჟიმში მუშაობდა, მაგრამ ქვეყნის იმდროინდელი მდგომარეობის გამო, გამორჩეული იმერული პურობა ვერ გვქონდა; ამიტომაც ბატონმა ალექსი ჭინჭარაულმა კაფიაც მოგვიძღვნა:

«ეს სამი დღეა, ტარიელს
კარცერში ვყავარ ჩასმული,
მთელ თორმეტ საათს ვმუშაობთ
კვერცხნაჭამი და ჩასმული».

რამდენიმე წლის წინ ჩვენი სიმპოზიუმების ერთ-ერთმა ხშირმა სტუმარმა მეცნიერმა მითხრა, მარტო იმ პერიოდის ქუთაისი კი არ გააცოცხლა ტარიელ ფუტკარაძემ, არამედ ჩვენც დღევანდელი ბაზაში სიცოცხლე გავიხანგრძლივა, რადგან რომ არა ის სიმპოზიუმები და „ქართველური მემკვიდრეობა“, მოქმედ მეცნიერებად აღარ ჩავთვლიდნენო.

სიმბოზიუმმა საფუძველი ჩაუყარა სამეცნიერო ჟურნალს „ქართველური მემკვიდრეობა“. კრებულში ტრადიციულად იბეჭდება სიმბოზიუმის მასალები, რეცენზირებული ქართველოლოგიური (ენათმეცნიერული, ლიტერატურათმცოდნეობითი, ფოლკლორული, ეთნოლოგიური, კულტუროლოგიური...) გამოკვლევები, ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მომძიებელთა ჯგუფების მიერ ჩაწერილი ქართველური დიალექტური ტექსტები. დღემდე გამოცემულია 24 ტომი.

ტ. ფუტკარაძის ინიციატივით ქუთაისში გამოდიოდა გაზეთები „ქართული“ და „ქუჯი“.

1996 წელს დააარსა ქართული ენის სახელმწიფო პალატის ქუთაისის სამმართველო, 1998 წელს კი მანვე საფუძველი ჩაუყარა სამმართველოსთან არსებულ გაზეთს „ქართული“, რომელიც 2003 წლის ჩათვლით ფუნქციონირებდა. სულ გამოცემულია 39 ნომერი.

ქუთაისის ენის სამმართველო მუშაობდა სამი ძირითადი მიმართულებით:

1. ქალაქის გარეგანობის, რეკლამების, აზრების, ქუჩებისა და მოედნების სახელწოდებათა ენობრივი გამართულობის შემოწმება;

2. ქალაქის ტერიტორიაზე განთავსებულ წარმოება-დაწესებულებებში საქმისწარმოების ენისა და ტერმინოლოგიის სალიტერატურო ქართულით გამართვა-დამკვიდრებაზე კონტროლი;

3. აქტიური თანამშრომლობა ქალაქის ტერიტორიაზე არსებულ სასწავლო დაწესებულებებთან.

მაშინ, როცა საქართველოში დაიხურა ოპოზიციური გაზეთები – „საქართველოს სამრეკლო“, „იბერია სპექტრი“, 2000 წელს ქუთაისში დაიბადა ქალაქის ჰელსინკის კავშირის ორგანიზაციის გაზეთი „ქუჯი“, რომლის მთავარი რედაქტორი იყო ტარიელ ფუტკარაძე; გაზეთმა ორ წელს იარსება, გამოვიდა 38 ნომერი.

გაზეთის მრავალფეროვნებასა და აქტუალობას განაპირობებდა სხვადასხვა სახის რუბრიკა:

– „ინფორმაცია კოლხური კოშკიდან“- დევნილი უზენაესი საბჭოს განცხადებები;

– „ფრაგმენტები ჩვენი დღევანდელი ყოფიდან“: წერილები ყოფითი ცხოვრების საჭირბოროტო საკითხებზე;

– „კადრები ქუთაისის უახლესი წარსულიდან“: ქუთაისელთა ყოფის ამსახველი ეპიზოდები პუტჩის დროს;

– „ისტორიის გაკვეთილები“: წერილები და ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, თავისუფლებისათვის მებრძოლი ისტორიული პირების ცხოვრებიდან...

ტ. ფუტკარაძემ, მერაბ გვაზავასთან ერთად, დააარსა ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკის სამეცნიერო კონფერენცია (დღესდღეობით რიგით მე-12 კონფერენცია); ასევე, სამეცნიერო ჟურნალი „წელიწდეული“. დღემდე გამოვიდა 11 ტომი.

მერაბ კოსტავას სიტყვებით რომ ვთქვა, „გიჟებს მოვკვავდით მოყმენი მაშინ, სატრფოს სამებნად ველზე გაჭრილებს“. ალბათ, ამიტომაც გვეძახდნენ ბატონ ტარიელსა და მის თანამშრომლებს „შერეკილებს“. ტარიელ ფუტკარაძეს კი სჯეროდა და ჩვენც დაგვაჯერა, რომ „გავფრინდებოდით“, გვჯეროდა იმიტომაც, რომ ვადექით ღირსეულ წინაპართა გზას – ექვთიმეს, უმიკაშვილის, კარბელაშვილების... გზას. ამ გზაზე დადიოდნენ ახალგაზრდობაში ის ადამიანებიც, რომლებიც ახლა ჩვენს გვერდით აღარ არიან.

შეიძლება ითქვას, რომ ყოველივე ეს იყო იმდროინდელი ქუთაისის მზიანი ღამე და ამ საქმეთა შემოქმედი 1992 წელს 32 წლის იყო. წელს იგი 60 წლის გახდა.

მადლობას ვუხდით, როგორც მაღლიერი მოწაფე, ჩემი ქალაქისთვის გაწეული სამსახურისა და სიყვარულისათვის! ქუთაისი კარგა ხანია მისი ქალაქიცაა და თავად – მისი საპატიო მოქალაქე.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

ქართველური მემკვიდრეობა: სამეცნიერო ჟურნალი „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. I-XXIV, ქუთაისი, 1997-2019.

ქართული: გაზეთი „ქართული“, 1998-2003.

ქუთაისური საუბრები: სიმპოზიუმი „ქუთაისური საუბრები“, თეზისები, ქუთაისი, 1994-2019.

ქუჯი: გაზეთი „ქუჯი“, 2000-2002.

წელიწდეული: სამეცნიერო ჟურნალი „წელიწდეული“, ტ. I-XI, ქუთაისი, 2008-2019.